

۱۵۱۸۸۹۲

تاریخ بیهقی

ابوالفضل محمد بیهقی

مصحح: عزیزالله علیزاده

سرشناسه : بیهقی، محمد بن حسین، ۳۸۵-۴۷۰ ق.
 عنوان قرارداد: تاریخ بیهقی.
 عنوان و نام پدیدآور : تاریخ بیهقی / ابوالفضل محمد بیهقی؛
 مصحح: عزیزالله علیزاده.
 مشخصات نشر : تهران: فردوس، ۱۳۸۷.
 مشخصات ظاهری : ۷۸۴ ص.
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۲۴۳-۹
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار)
 موضوع : شعر فارسی -- قرن ۵ ق.
 موضوع : دانشگاه ها و مدارس عالی -- ایران -- آزمون ها
 موضوع : آزمون دوره های تحصیلات تکمیلی -- ایران.
 موضوع : ایران -- تاریخ -- غزنویان، ۳۵۱-۵۸۲ ق.
 شناسه افزوده : علیزاده، عزیزالله، ۱۳۵۰-، مصحح.
 رده بندی کنگره : DSR ۷۹۱ / ب ۹ ت ۲ ۱۳۸۷
 رده بندی دیویی : ۹۵۵ / ۰۵۱۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۲۶۲۰۹۸

نشر فرهنگ روز

انتشارات فردوس

خیابان دانشگاه - کوچه میترا - شماره ۷ - واحد ۱ - تلفن: ۶۶۴۶۹۳۳۸-۶۶۴۱۸۸۳۹

تاریخ بیهقی

ابوالفضل محمد بیهقی

مصحح: عزیزالله علیزاده

ناظر فنی چاپ: زهرا یاسینیان

چاپ چهارم: تهران - ۱۴۰۰

۶۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۰-۲۴۳-۹

www.ferdosbook.com

مجلد پنجم	۸۸-۱۳
نامه خشم تکی‌ناباد به امیر مسعود	۱۴
فرمان امیر مسعود به علی قریب	۱۸
دکتر ماجری علی بنی‌الامیر مسعود بعد وفات والدہ	
الامیر محمود رضوان الله علیهما فی مدّة ملک اخیه	
بقرّة إلى أن قبض علیہ بتکیناباد و صفا السامر له و	
الجلوس علی سریر الشکّ بھراة زخمة الله علیهم	
أجمعین	۲۱
نامه خزّہ ختنی به مسعود	۲۲
مشاوره امیر مسعود و نامه به علاءالدوله	۲۴
وصول نامه خلیفه و اعیان غزنین	۲۶
مداکره صلح با اعیان ری	۲۷
جواب اعیان ری	۲۹
حرکت مسعود از ری	۳۱
رسیدن رکابدار به مسعود	۳۳
حکایتی در حدیث حشمت	۳۵
داستان فضل با عبدالله طاهر	۳۶
حدیث ملطفه‌ها و مأمون	۳۹
نامه مسعود به غازی	۴۰
سخن قاضی صاعد درباره میکانیلیان	۴۳
جنگ حسین بابویی	۴۴
آوردن رسول خلیفه به حضور	۴۶
رسیدن منگیتراک و حصیری نزد امیر	۵۰
دکتر ما انقضی سن هذه الاحوال و الاخبار تذکره بعد	
هذا و ورود العسکر من تکی‌ناباد بھراة و ماجری فی	
تلك المدّة	۵۲
سخن علی قریب با بونصر	۵۳
رسیدن لشکر	۵۵
ورود علی قریب به حضور امیر	۵۵
بازداشت علی قریب	۵۷
پیام امیر به خوارزمشاه درباره علی	۵۹
آشفته‌گشتن کار حسنک وزیر	۶۲
نصیحت بونصر به امیر	۶۳
دکتر بقیة احوال امیر محمد بعد ما قبض علیہ إلى أن	
حوّل من قلعة کوهتیر إلى قلعة مندیش	۶۶
فرمان تازه‌ای درباره محمد	۶۸
بردن محمد به قلعة مندیش	۶۹
حرکت امیر و نامه به خلیفه و قدرخان	۷۲
بسم الله الرحمن الرحيم	۷۳
وضع آتونتاش	۷۸
نامه امیر به آتونتاش	۸۲
جواب آتونتاش به نامه امیر	۸۵
آمدن سلطان مسعود به بلخ	۸۶

مجلد ششم	۲۲۴-۸۹
آغاز تاریخ امیر شهاب‌الدوله مسعود بن محمود زخمة	
الله علیهما	۹۰
فصل: مقایسه پادشاهان	۹۰
مقایسه پیغمبران با پادشاهان	۹۳
فصل	۹۵
قوت‌های سه گانه نفس	۹۵
در شناخت نیک و بد	۹۷
قصه نصر احمد سامانی در علاج خشم خود	۱۰۰
عذر بیهقی در نوشتن تاریخ	۱۰۱
مسعود در زمین داور در زمان کودکی	۱۰۴
احوال امیر مسعود در زمین داور	۱۰۷
سازش با درمیش‌بت و تصرف حصار	۱۰۸
تسلیم درمیش‌بت	۱۱۱
قصه خیشخانه هرات	۱۱۲
امیر مسعود در شکار شیر	۱۱۵
قصه بوسید و بخشش به شعرا	۱۱۹
وضع مسعود با پدر در سفر ری	۱۲۱
روابط مسعود با منوچهر قابوس	۱۲۳

نظر خواجه عبدالغفار درباره عهدنامه ۱۲۴	حکایت موسی یغمبر علیه السلام با بره گوسپند و ترخم ۱۸۵
برکشیدن غازی ۱۲۷	کردن وی بر وی ۱۸۵
حکایت افشین ۱۲۷	بقیه قصه التبانیه ۱۸۶
حکایت فضل سهل ذوالریاستین با حسین ... ۱۲۸	جنگ سبکتگین با بوعلی در طوس ۱۸۶
داستان مأمون و امام رضا علیه السلام ۱۲۹	سرگذشت امام بوضادق تبانی ۱۸۹
وصف دیوان رسالت در بلخ ۱۳۱	شرح حال بوطاهر تبانی ۱۹۱
سخن امیر با عبیدالله و حاتمی ۱۳۲	ذکر نُسخة الکتاب و المُشافهتین مع الرُّسولین ۱۹۲
وضع طاهر دیور، رقابت او با بونصر ۱۳۳	المذکورین الخاریجین بجانب تُرکستان ۱۹۲
ذکر تاریخ سنة الثنتين و عشرين و أربعمائه ... ۱۳۵	صورت نامه به قدرخان ۱۹۳
پیغام‌های امیر به احمد حسن در باب وزارت ۱۳۶	مشافه اول: تقاضای وصلت ۱۹۵
سخن احمد با بونصر در باب اوضاع ۱۳۷	شرح ولیعهدی مسعود ۱۹۷
رسم مواضع و سوگند و خلعت پوشی احمد .. ۱۴۰	مشافه دوم: مسئله محمد ۲۰۰
احمد در دیوان وزارت ۱۴۲	ذکر القبض علی اربارق الحاجب صاحب جنیش الهند ۲۰۱
واقعه بونکر حصیری ۱۴۵	و کیف جرى ذلك الى أن قُتل بالفرّ زحمة . ۲۰۱
داستان بوالفتح بستی ۱۵۲	نوازش امیر، آریارق و غازی را ۲۰۵
دنباله واقعه بونکر حصیری ۱۵۳	تعبیه فروگرفتن آریارق ۲۰۸
ذکر حکایت افشین و خلاص یافتن بودلف .. ۱۵۶	ذکر القبض علی صاحب الجنیش آسفتکین الغازی و ۲۱۱
ذکر بر دار کردن امیر حسنک وزیر زحمة الله .. ۱۶۱	و کیف جرى ذلك الى أن أنفذ إلى قلعة جزدیز و ۲۱۱
قصه عبدالله زبیر ۱۷۰	توفی بها زحمة الله علیه ۲۱۱
قصه جعفر برمکی ۱۷۴	نگرانی غازی پس از گرفتن آریارق ۲۱۲
ذکر انفاذ الرُّسل فی هذا الوقت إلى قُدزخان لتجدید ۱۷۸	فرستادن لشکر برای دستگیری غازی ۲۱۳
العقد و العهد بین الجانین ۱۷۹	تسلیم شدن غازی ۲۱۴
قصه التبانیه ۱۸۱	پایان کار غازی ۲۱۵
قصه سپاهسالاری محمود از جهت سامانیان .. ۱۸۱	اشعاری در بی ثباتی دنیا ۲۱۷
سرگذشت امیر عادل سبکتگین علیه السلام که میان او و ۱۸۲	خلعت دادن امیر به کوتوال و سرهنگان ترمذ ۲۱۹
خواجه او که وی را از ترکستان آورد رفته بود و ۱۸۲	ذکر قصه ولایت مکران و آنچه به روزگار امیر ۲۲۱
خواب دیدن امیر سبکتگین ۱۸۲	محمود علیه السلام در آنجاگذشت ۲۲۱
حکایت امیر عادل سبکتگین با آهوی ماده و بچه او و ۱۸۴	مصالحة والی مکران با امیر محمود ۲۲۲
ترخم کردن بر ایشان و خواب دیدن ۱۸۴	جنگ مکرانی با لشکر مسعود ۲۲۳

مجلد هفتم ۲۲۵-۳۵۰	ذکر خُروج الامیر مسعود علیه السلام من بلخ الى ۲۲۶
آمدن یوسف به استقبال ۲۳۱	ذکر القبض علی الامیر ابی یعقوب یوسف ابن ۲۲۸
ذکر قصه هذا الغلام طفول الفضدئ ۲۳۳	ناصرالدین ابی منصور سبکتگین عادل ۲۲۸
ورود امیر به غزنین و استقبال مردم ۲۳۵	داستان تزویج دو دختر امیر یوسف ۲۲۹
مشاوره امیر با وزیر در باب صلات ۲۳۷	

۳۰۰	حکایت: داستان زندانی شدن بزرجمهر	۲۳۸	بازسندن مال بیعتی
۳۰۳	جاننشین کردن بوالفتح رازی، بوسهل را	۲۳۹	ذکر السبل
۳۰۴	تکلیف کردن خوارزمشاه به جنگ علی تکین	۲۴۱	سخن وزیر و نظر امیر
۳۰۶	گذشته شدن والده بونصر مشکان	۲۴۳	نصب تاش به سپاهسالاری ری
۳۰۷	فتح بخارا به دست جنگ خوارزمشاه	۲۴۵	خلعت پوشی احمد ینالتکین
۳۰۹	نامه امیرک بیهقی	۲۴۷	مذاکره وزیر با احمد در باب هندوستان
۳۱۲	مجروح شدن خوارزمشاه	۲۴۹	پسران بوالقاسم نوکی در دیوان رسالت
۳۱۴	اقدام احمد عبدالصمد برای صلح	۲۵۱	جشن مهرگان و عید رمضان
۳۱۵	شدت بیماری و مرگ خوارزمشاه	۲۵۲	قصیده استاد ابوحنیفه اسکافی
۳۱۷	گفتگوی احمد با سپاهیان خوارزمشاه	۲۵۶	مراسم دشت شاهار
۳۱۹	تعیین هرون به خوارزمشاهی	۲۵۸	مشاوره در باب حرکت امیر به هندوستان
۳۲۱	کشیدن سوی غزنین و هرات	۲۶۱	درگذشت خلیفه القادر بالله
	ذکر اخبار و احوال رسولانی که از حضرت غزنه به دار		ذکر ورود الرسول من بغداد و اظهار موت الخلیفه
۳۲۱	خلافت رفتند و باز آمدن ایشان که چگونه		القادر بالله و اقامه رسم الخطبه للإمام القائم
۳۲۲	حکایت بوالمظفر مرغشی	۲۶۲	بامرالله اطل الله بقاءه و ادام سموه و
۳۲۴	امیر مسعود در باغ صدهزاره	۲۶۳	تاریخ سنة ثلاث و عشرين و أربعمائه
	بیماری خواجه احمد حسن و داستانش با بوالقاسم		اقامه رسم تعزیت و برگزاری مراسم تهنیت و مذاکره
۳۲۶	کثیر	۲۶۴	بارسول
۳۳۰	رای زدن امیر در باب انتخاب وزیر	۲۶۶	ترتیب هدیه برای خلیفه
۳۳۱	احضار احمد عبدالصمد برای وزارت	۲۶۹	نامه القائم بامرالله به امیر مسعود
۳۳۲	آمدن رسول خلیفه و خلعت پوشی امیر	۲۷۹	نسخه بیعت نامه
۳۳۵	جواب احمد عبدالصمد		ذکر احوال بوسهل محمد بن حسین زوزنی عارض و
۳۳۷	خلعت پوشی احمد عبدالصمد	۲۸۵	فروگرفتن او
۳۳۹	فصل در معنی دنیا	۲۸۸	ملنجوق در مجلس خوارزمشاه
۳۳۹	چند قطعه شعر	۲۸۹	مذاکره امیر با خواجه درباره خوارزمشاه
۳۴۰	سخنی چند در باب امارت	۲۹۱	رسیدن نامه برید از خوارزم
۳۴۳	قصیده بوحنیفه اسکافی	۲۹۳	اشارت خواجه به گرفتن بوسهل
۳۴۷	قصیده متنبی در مدح سیف الدوله ابوالحسن		ذکر مثالی که از حضرت شهاب الدوله ابوسعید
۳۴۹	قصیده دقیقی	۲۹۵	مسعود نداشتند به آتوشتاش خوارزمشاه
		۲۹۸	داستان ملنجوق نقل از احمد عبدالصمد

مجلد هشتم ۴۹۰-۳۵۱

۳۵۵	سخن بوسهل خمدوی در باب ری	۳۵۲	بقیت سال اربع و عشرين و أربعمائه
۳۵۸	فرستادن خلعت برای باکاليجار	۳۵۲	انتخاب بوسهل خمدوی به کدخدایی ری
	ذکر آنچه به نساپور تازه گشت در تابستان این سال از	۳۵۴	عتاب خواجه بزرگ احمد عبدالصمد با بونصر

نواد و عجایب	۳۶۰	الْحِكَايَةُ فِي مَعْنَى السِّيَاسَةِ مِنَ الْأَمِيرِ الْعَادِلِ سُبُكْتِكِينَ
اندیشیدن بونصر از ترکمانان	۳۶۲	رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ
حدیث احمد بنالتکین	۳۶۳	مذاکرة امیرای گرگان با مسعود
فتح بنآزس	۳۶۴	داستان بوقی پاسبان
گفتگوی مسعود با تَلک هندو	۳۶۶	حرکت امیر مسعود سوی آمل
ذِکْرُ حَالِ تَلْکِ الْهِنْدُو	۳۶۸	وصول نامه فتح آمل
شرح حال نوشتگین	۳۷۱	ورود امیر مسعود به آمل
سرگذشت نوشتگین و بوئیم ندیم	۳۷۱	مال سندن امیر مسعود از آملیان
پیش آوردن هدیه‌های سوری	۳۷۳	بازگشتن از آمل
کارهای سوری صاحب دیوان	۳۷۳	آمدن رسول باکالیجار به عذرخواهی
حکایت فضل برمکی و یحیی علوی	۳۷۵	شکست پسران علی تگین
تفصیل هدیه علی عیسی به هرون	۳۷۷	پشیمانی امیر مسعود از رفتن به آمل
سخن یحیی برمکی به هرون الرشید در باب	۳۷۹	نامه ترکمانان به بوالفصل سوری
خاتمه کار علی عیسی در خراسان	۳۸۱	رای زدن امیر مسعود با اعیان در باب
عاصی شدن هرون به خوارزم	۳۸۲	کشتن عبدالجبار پسر خواجه بزرگ
اخبار لاهور و احمد بنالتکین	۳۸۳	الْحِكَايَةُ مِنْ غَفَرُو بْنِ اللَّيْثِ الْأَمِيرِ بَخْرَاسَانَ فِي الصَّبْرِ
ذکر رسولان حضرتی که بازرسیدند از ترکستان با عهد	۳۸۴	بَوَقْتُ نَفْيِ ابْنِهِ
و ودیعت و رسولان خانیان که با ایشان	۳۸۴	فرود آمدن امیر مسعود به نساپور و بدگمانی
آیین بستن شهر و آمدن رسولان	۳۸۵	برگزیدن حاجب بگنبدی به سپاهسالاری در جنگ با
جنگ طوسیان با نساپوریان	۳۸۶	ترکمانان
ذکر احوال کرمان و هزیمت آن لشکر که آنجا مرتب	۳۸۶	مشاوره امیر در چاره کار
بود	۳۸۹	بازگشت هزیمتیان
ذِکْرُ خُرُوجِ الْأَمِيرِ مَسْعُودٍ مِنْ غَزَنَةَ عَلَى جَانِبِ بَنْتٍ وَ		نامه ترکمانان در باب صلح
مِنْ بَنْتٍ إِلَى خُرَاسَانَ وَ جُرْجَانَ	۳۹۱	فرستادن خلعت و منشور و لوا برای ترکمانان
خاتمه کار احمد بنالتکین	۳۹۲	تاریخ سنة سبع و عشرين و اربعمائه
داستان مظفر طاهر عامل پوشنگ	۳۹۳	آمدن والی جفانیان به دربار امیر مسعود
سنة سِتٍّ وَ عَشْرِينَ وَ اربعمائه	۳۹۵	ورود رسول پسران علی تگین
ورود امیر مسعود به سرخس	۳۹۵	به حضرت غزنین و قرار گرفتن به کوشک نو
مرگ بگنکین حاجب	۳۹۷	رفتن امیر مسعود به شکار
رای زدن امیر در باب حرکت به مرو	۳۹۸	مراسم عید فطر و خلعت پوشی امیر مجدود ..
رای امیر به رفتن سوی نساپور	۴۰۱	مراسم مهرگان و عید قربان
فرود آمدن به نساپور و خشکسال و تنگی	۴۰۲	تاریخ سنة ثمان و عشرين و اربعمائه
اعتراض وزیر بر رای امیر	۴۰۳	آوردن رسولان سلجوقیان به لشکرگاه
رای زدن امیر با خواجه بونصر مُشکان	۴۰۴	حادثة امیر در رود هیرمند
ورود امیر مسعود به گرگان	۴۰۶	مذاکرة مسعود با رسولان پسر علی تگین

مصالحه با پسرکاکو ۴۶۳	ذکر وحشی که افتاد میان امیر مسعود و بغراخان و
صحبت قاضی بولانی با بونصر ۴۶۴	فرستادن امیر، بومصدق تبتانی را زخمه الله علیه به
حکایه امیرالمؤمنین مع ابن السماله و ابنی عبدالعزیز ۴۶۵	رسالت سوی کاشغر و طراز ترکستان تا آن وحشت
الزاهدین ۴۶۵	به توسط ارسال خان برخاست ۴۷۸
پراگندن ترکمانان در حدود ممالک ۴۶۹	رای زدن امیر مسعود در باب غزو قلعت ۴۸۱
خلعت دادن به خواجه بزرگ ۴۷۰	خلعت دادن به سپاهسالار علی و وزیر ۴۸۳
آمدن بوالحسن عراقی دبیر به درگاه و نامه بوسهل ۴۷۲	تاریخ سنة تبع و عشرين و اربعمائه ۴۸۴
خمدوی ۴۷۲	گرفتن قلعه هانسی و بازگشت به غزنین ۴۸۵
پاسخ امیر به نامه خواجه بزرگ و حرکت به ۴۷۳	گزارش منهی و محضر فرستادن حاجب بزرگ
مراسم عید فطر و ورود غلامان نوشتگین ۴۷۵	سپاهی ۴۸۶
داستان ازدواج امیر مردانشاه و رسالت ۴۷۷	

مجلد نهم ۴۹۱-۶۱۰	وصف تخت نو و بار دادن امیر ۴۹۳	مشاوره امیر با بونصر ۵۳۱
حرکت سپاه به جانب سرخس ۴۹۵	خبر شکست حاجب سپاهی ۴۹۶	اقدام وزیر در مصالحه با ترکمانان ۵۳۳
گریختن سوری و بوسهل خمدوی از نساپور ۴۹۸	آمدن حاجب سپاهی به درگاه ۵۰۱	صلح موقت با ترکمانان ۵۳۵
آمدن های امیر در پاسخ خمدوی و سوری ۵۰۲	ورود ابراهیم بنال و طغرل به نساپور ۵۰۴	ذکر رسیدن سلطان شهاب الدوله و قطب الملة
سحنان قاضی صاعد به طغرل ۵۰۶	بی رسمی لشکر بوری تگین ۵۰۸	ابی سعید مسعود ابن یمن الدوله و امین الملة زنی
مراسم مهرگان و عید اضحی و حرکت امیر ۵۰۹	تاریخ سنة ثلثین و اربعمائه ۵۱۰	الله تعالی عنهمها به شهر هری و مقام کردن آنجا و
نامه وزیر در باب بوری تگین ۵۱۰	شرح احوال علی قهندزی و گرفتاری او ۵۱۳	باز نمودن احوال آنچه حادث گشت آنجا تا آن گاه
تصمیم امیر در رفتن در پس بوری تگین ۵۱۵	رقن به ترمذ و بازگشت به بلخ ۵۱۸	که به تاختن ترکمانان رفت و مجاری آن ۵۳۸
جنگ امیر با ترکمانان در علی آباد ۵۱۹	ورود طغرل به سرخس و مشاوره با داود ۵۲۱	نامه به بوسهل خمدوی و باکاليجار ۵۴۰
جنگ امیر با سلجوقیان در طلبخاب ۵۲۴	هزیمت سلجوقیان و فرود آمدن امیر ۵۲۷	مشاعره بوسهل زوزنی و قاضی منصور ۵۴۱
هزیمت سلجوقیان به جنگ ۵۲۸	افتادن ایشان ۵۲۳	مراسم جشن مهرگان ۵۴۴
	جنگ امیر با سلجوقیان در طلبخاب ۵۲۴	رنجش بونصر از امیر و به پایان آمدن روزگار ۵۴۵
	هزیمت سلجوقیان و فرود آمدن امیر ۵۲۷	فصل ۵۴۸
	افتادن ایشان ۵۲۳	تعزیت بونصر ۵۵۱
	جنگ امیر با سلجوقیان در طلبخاب ۵۲۴	حال بوالفضل پس از خواجه بوسهل زوزنی ۵۵۱
	هزیمت سلجوقیان و فرود آمدن امیر ۵۲۷	حرکت امیر مسعود از هرات به جانب ۵۵۳
	افتادن ایشان ۵۲۳	حرکت امیر از باورد به نسا ۵۵۶
	جنگ امیر با سلجوقیان در طلبخاب ۵۲۴	حرکت امیر از نسا به نساپور ۵۵۷
	هزیمت سلجوقیان و فرود آمدن امیر ۵۲۷	کارهای نساپور و جشن نوروز ۵۵۹
	افتادن ایشان ۵۲۳	قحط و پریشانی ۵۶۱
	جنگ امیر با سلجوقیان در طلبخاب ۵۲۴	مشورت وزیر با آتوتناش ۵۶۳
	هزیمت سلجوقیان و فرود آمدن امیر ۵۲۷	نومیدی وزیر از استبداد امیر ۵۶۴

۵۹۰	حمله سلجوقیان به بلخ	۵۶۶	خبر دادن منہیان از حال ترکمانان
۵۹۱	فروگرفتن سالاران: حاجب شباشی و بگتغدی و علی	۵۶۸	رنجش بگتغدی
۵۹۲	دایه	۵۷۱	به سوی حصار دندانقان
۵۹۳	جواب سالاران و عتاب امیر با بوسهل	۵۷۱	جنگ دندانقان
۵۹۶	خبر شکست آلتونناش	۵۷۲	فرار از دندانقان
۵۹۷	سنه اثنی و ثلثین و اربعمانه	۵۷۵	بر تخت نشستن طفول
۵۹۸	پیغام خواجه به امیر	۵۷۶	نامه به ارسلان خان
۵۹۹	موضع نشستن احمد	۵۷۸	ذکر نسخه کتاب الی ارسلانخان
۶۰۱	حکایت جعفر برمکی و کدخدایی مسعود	۵۸۲	قصیده بوحنیفه اسکافی
۶۰۲	باده‌نوشی امیر در باغ فیروزی	۵۸۶	آسودن به غزنین
۶۰۴	قصد عزیمت به هندوستان	۵۸۷	قصه امیر منصور نوح سامانی
۶۰۵	جواب امیر به نامه خواجه	۵۸۹	داستان جنگ محمود با سامانیان در مرو

۶۱۱-۶۳۸	مجلد دهم
۶۱۲	تعریف ولایت خوارزم
۶۱۳	خطبه
۶۱۵	حکایت خوارزمشاه ابوالعباس
۶۱۷	ذکر سبب انقطاع الملک عن ذلك البیت و انتقاله الی
۶۱۸	الحاجب آلتونناش رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِم
۶۱۹	ذکر ماجری فی باب الخطبة و ظهر من الفساد و البلیا
۶۲۱	باعتبار
۶۲۳	باعتبار
۶۲۵	باعتبار
۶۲۷	باعتبار
۶۲۸	باعتبار
۶۳۱	باعتبار
۶۳۲	باعتبار
۶۳۴	باعتبار

۶۳۹-۷۸۴	ضمایم تاریخ بیهقی
۶۴۰-۶۷۴	فهرست اعلام: اسامی اشخاص، اماکن جغرافیایی، کتاب‌ها
۶۷۵-۷۳۵	لغت‌نامه
۷۳۶-۷۸۴	سؤالات کارشناسی ارشد

به نام خدا

ابوالفضل محمد بیهقی

محمد بن حسین بیهقی مکنی به ابوالفضل در ۳۸۵ قمری در حارث آباد بیهقی (سبزوار) متولد شد. مقدمات علوم را در حارث آباد و نیشابور فراگرفت. به زبان عربی تسلط یافت. خطی خوش داشت. به بینش نوینی در تاریخ نگاری دست یافت. مؤرخ شد. با برخی از پادشاهان سلسله غزنوی همچون سلطان محمود (۴۲۱-۳۸۹)، جلال الدوله ابواحمد محمد بن محمود (از شوال ۴۲۱ تا شعبان ۴۳۲)، سلطان مسعود (۴۳۲-۴۲۱)، شهاب الدین ابوالفتح مودود بن مسعود (۴۴۱-۴۳۲)، عبدالرشید (۴۴۳-۴۴۱)، طغرل (حدود ۴۰ روز در ۴۴۴)، جمال الدوله ابوشجاع فرخزاد بن مسعود (۴۵۱-۴۴۴)، ابوالمظفر ظهیرالدوله رضی الدین ابراهیم بن مسعود (۴۹۲-۴۵۱) معاصر بود. در ۴۲۱ در غزنین به دبیری دیوان محمود غزنوی که ریاست آن با بونصر مشکان بود، درآمد. با رونویسی نامه های بونصر، در فن کتابت مهارت یافت. پس از مرگ محمود غزنوی در ۴۲۱، جلال الدوله ابواحمد محمد بن محمود به کمک علی قریب برای هفت ماه بر تخت نشست ولی در همان سال ۴۲۱ سلطان مسعود به غزنین رسید و با خلع برادرش، براریکه قدرت تکیه زد. بیهقی به واسطه بونصر مشکان در سمت دبیر اول دیوان، کارش را ادامه داد. بونصر در ۴۳۱ مُرد. با این که احمد عبدالصمد وزیر و بونصر مشکان در واپسین حیاتش سفارش و اگذاری منصب ریاست را به مسعود کرده بودند ولی امیر به بهانه جوان بودن بیهقی (۴۶ ساله)، منصب را به یکی از دوستان تازه کارش به نام بوسهل زوزنی (متوفی ۴۵۰) واگذار کرد اما کتابت نامه های حساس را به بیهقی سپرد. مسعود برای آرام کردن شورشی که توسط ابوالفضل گرنکی - از زیردستان بوسهل - که با ترکمانان همراه شده بود، او را به بُست فرستاد و ریاست را به بیهقی واگذار کرد. پس از کشته شدن مسعود در ۴۳۲ (در راه هند به دست غلامان ماریگله)، مودود بر تخت نشست و بیهقی به حبس افتاد. گرچه در زمان عبدالرشید دوباره منصب ریاست بر عهده او گذاشته شد ولی به دلیل بدگویی یکی از غلامان دربار به نام یونان که بیهقی به زنی مهر

بسته، اموالش مصادره و بیش از نیمی از دست‌نوشته‌هایش به غارت رفت. بعد از مرگ عبدالرشید در ۴۴۳، از زندان قاضی به قلعه غزنین منتقل شد. پس از کشته شدن طغرل در ۴۴۴، از زندان رها شد و تا نیمه اول حکومت فرزاد، به عزلت‌نشینی و تسکین تاریخش مشغول شد. بیهقی نگارش تاریخش را از ۴۰۹ شروع نمود. برای ذکر وقایع سال‌های ۳۷۶ یعنی اوایل حکومت سبکتگین تا ۴۲۱، از دست‌نوشته‌ها و نقل‌قول‌های بونصر مشکان، خواجه طاهر (که مدتی ریاست دیوان را برعهده داشت ولی دوباره به بونصر داده شد)، عبدالرحمان قوال (ندیم و همصحبت امیرمحمد)، احمد عبدالصمد، عبدوس (ندیم مخصوص مسعود)، بونصر خلف (حاکم لشکر)، عبدالرزاق بن حسن (حاکم لشکر مسعود)، عبدالغفار (ندیم مسعود)، کتاب تاریخ محمود و رزاق و همچنین از کتاب مشاهیر خوارزم استاد ابوریحان استفاده کرد؛ و از ۴۲۱ (دوران حکومت محمود) تا ۴۵۱ (حکومت ابراهیم بن مسعود) خود به تکمیل آن همت گماشت. به گفته علی بن زید بیهقی (ابن فندق)، در مجموع ۳۰ مجلد شد ولی فقط ۶ مجلد آن باقی مانده است. سبک ادبی و نثر او ساده و مرسل است. در ۸۵ سالگی در صفر ۴۷۰ قمری مُرد.

آثار: زینتُ الکتاب (در فن دبیری)، واژه‌نامه شامل ۳۷۳ واژه فارسی با معادل‌های عربی، تاریخ بیهقی (با نام‌های تاریخ آل سبکتگین، تاریخ آل محمود، تاریخ آل ناصر، تاریخ سبکتگین، تاریخ ناصری، تاریخ یمنی، جامع التواریخ)، مقامات محمودی و مسعودی، مقامات بونصر مشکان (شامل نامه‌ها).

برخی از مورخین و ادبا از جمله استاد محمدتقی ملک الشعرای بهار (۱۳۳۰-۱۲۶۶) در کتاب سبک‌شناسی به بررسی مختصات سبک بیهقی پرداخته‌اند. با پردازش همه این نظرات به نظر می‌رسد برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های سبک تاریخ بیهقی را می‌توان چنین ذکر نمود: آفرینش واژه‌ها و ترکیبات بدیع، ارجاع ضمیر مفرد به جمع جاندار و غیرجاندار، استشهاد به تاریخ و قصص، استعمال آیات و احادیثی مرتبط با متن کتاب نه برای زیبایی کلام، استعمال اتباع، استعمال اسم اشاره، استعمال اصطلاحات و واژه‌های آسان، استعمال افعال انشایی و التزامی به صیغه خبری، استعمال با به معنای به، استعمال بای تخصیص، استعمال برخی از حروف اضافه و افعال بجای هم، استعمال بیش بجای دیگر، استعمال پیش و پس در حالت اضافی (بدون حرف اضافه)، استعمال پیشوند فرا و فراز، استعمال

ترکیبات قیدی بدیع، استعمال تشبیه و استعاره و سجع، استعمال تکرار کلمات خاص، استعمال جمع‌های مکسر، استعمال ساخته به معنای آماده، استعمال شواهد و امثالی از زبان محاوره، استعمال عبارات و لغات تازی و ایراد کلمات مُتَوْن، استعمال فعل افگند با پیشوندهای متعدد به معانی مختلف، استعمال فعل باشیدن، استعمال فعل گرفتن با پسوندها و پیشوندهای متعدد به معانی مختلف، استعمال فعل مستقبل و صیغه ماضی برای تأکید، استعمال قیود تأکیدی وصفی، استعمال لغات و اصطلاحات کهن و منسوخ شده، استعمال مصادر، استعمال مصادر با یا و تا، استعمال مصدر آمدن بجای شدن برای ساختن فعل مجهول، استعمال مصدر مرخم بجای مصدر کامل، استعمال می استمراری، استعمال نثر داستانی در خدمت تاریخ‌نگاری، استعمال نقل قول از کتاب‌های دیگر، استعمال و نیز به معنای دیگر، استعمال‌های اسمی و وصفی، استعمال ی به عنوان نشانه استمراری، اطناب و ایجاز بجا و طبیعی، اهمیت به حُسن تألیف و یکدستی مطالب، پرهیز از تکرار عبارات و جملات، پیچیدگی در کلام، تجدد در استعمال افعال، تصویر هنرمندانه صحنه‌ها و اشیاء، تقدم فعل بر مستند و مستدالیه، تقلید از نثر تازی، توصیف دقیق ظاهر و باطن افراد، جمع بستن جمع مکسر عربی با اعلام‌ها و ان جمع فارسی، جمع بستن صفات به تبعیت از موصوف، چسباندن تر به صفت تفضیلی، حذف افعال و حتی قسمتی از جملات به قرینه و بلاغت و فصاحت کلام، حرف تعریف، راستگویی و امانتداری در کلام، زیبایی و خوش آهنگی کلام، سرشار از استشهاد و تمثیل، ضمایر و جمع‌ها، کاربرد باء تأکید، کاربرد لغات و افعال و امثال و اصطلاحات فارسی، کمی جملات معترضه، متعدی فعل ایستادن، مستندسازی، مصغر آوردن کلمات، مطابقت و عدم مطابقت صفت و موصوف و همچنین عدد و معدود در بعضی موارد، منفصل نوشتن ضمایر، نتیجه‌گیری در مورد وقایع، وقوف به قواعد و ضوابط اشعار.

بعد از نشر آثاری چون «تاریخ جهانگشای جویی»، «قابوس‌نامه امیر عنصرالمعالی کیکاوس»، «سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک»، «کیمیای سعادت امام محمد غزالی»، «اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی»، «مرصاد العباد نجم‌الدین ابوبکر عبدالله رازی»، «منطق الطیر عطار نیشابوری»، «مخزن الاسرار نظامی گنجوی» بجا بود تا «تاریخ بیهقی» هم توسط انتشارات فردوس به زیور طبع آراسته شود. ان شاء الله بزودی «چهار

مقاله نظامی عروضی سمرقندی»، «مرزبان نامه سعدالدین وراوینی» و «حديقة الحقيقة و شريعة الطريقة ابوالمجد مجدود بن آدم سنایی غزنوی» نیز به این مجموعه نفیس اضافه خواهد شد.

در چاپ حاضر، در متن کتاب «تاریخ بیهقی» کاهشی صورت نگرفته؛ اما چهار مورد ذیل اضافه شده است:

۱ - ترجمه آیات قرآن، عبارات و اشعار عربی در ۴۵۱ پاورقی. ۲ - فهرست اعلام شامل اسامی اشخاص، اماکن جغرافیایی، کتاب‌ها. ۳ - لغت‌نامه‌ای شامل معنای ۳۶۱۵ واژه و عبارات مشکل. ۴ - سؤالات شانزده سال کنکور کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی (دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی) مرتبط همراه با پاسخ، توضیح و آدرس منبع.

در پایان از همه کسانی که برای چاپ کتاب حاضر دست طلب و یاریم را فشردند، سپاسگزاری می‌شود. در همین راستا از جناب آقای یاسینیان مدیر محترم نشر فردوس قدردانی می‌شود که امکانات چاپ و نشر این اثر ارزشمند را فراهم نمودند. همچنین از خانم معصومه نظیری آستانه که در نمونه خوانی متن صمیمانه تلاش کردند، تشکر می‌شود. دست‌مریزاد.

پاییز خزان ۱۳۸۷

آستانه اشرفیه گیلان

عزیزالله علیزاده